

Mihály Ottó

Pedagógiai szakmai szolgáltatások

A hazai szabályozási gyakorlat – hasonlóan más országokéhoz – viszonylag éles különbséget tesz a „pedagógiai szakszolgálat” és a „pedagógiai szakmai szolgáltatás” között. A szabályozásban is megjelenő eltérést elsősorban az indokolja, hogy a kettőnek más és más a „célcsoportja”.

A szakszolgálati tevékenységek döntő részben közvetlenül a gyerekekre, másrészt a gyerekekre és a szülőkre irányulnak. A „pedagógiai szakmai szolgáltatás” célcsoportját pedig – ezzel ellentétben – a pedagógusok, a nevelési-oktatási intézmények jelentik. A jelen áttekintő elemzés csak ez utóbbi kérdéskörrel foglalkozik, és nem tér ki a szakszolgálat keretébe sorolt – a jelenlegi szabályozás szerint: korai fejlesztés, tanácsadás, gondozás, nevelési tanácsadás, logopédiai ellátás, pályaválasztási tanácsadás, konduktív pedagógiai ellátás és gyógytestnevelés – tevékenységekre.

A jelen írás vitára, beszélgetésre invitál, feladatának a közös gondolkodás elősegítését tekinti. Nem „döntés-előkészítő” céllal készült, és így nem foglalkozik a pedagógiai szakmai szolgáltatás valamennyi – a szabályozás szempontjából esetleg fontos – problémájával.

A „pedagógiai szakmai szolgáltatás” fogalma, értelmezése: nemzetközi kitekintés

A fejlett országok összehasonlító elemzésének egyik általános tanulsága, hogy a „pedagógiai szakmai szolgáltatás” (a továbbiakban: PSZSZ) elég bizonytalan tartalmú fogalom. Ha empirikusan vizsgáljuk a kérdést, azt tapasztaljuk, hogy az egyes országok szolgáltatási gyakorlata és szervezete, illetve ennek finanszírozása igen eltérő, és így az is nagymértékben különbözik, hogy mit, milyen tevékenységeket sorolnak e fogalom körébe.

Az empirikusan meglévő és a gyakorlat szempontjából lényeges különbségek mögött azonban a PSZSZ néhány általánosan érvényes jellegzetességét, illetve bizonyos többé-kevésbé közös jellemzőjét is felfedezhetjük.

– A PSZSZ egyik általános jellegzetessége, hogy „irányításfüggő”. A PSZSZ iránti igény megjelenése és a PSZSZ intézményesülése szorosan kapcsolódik az irányítási rendszer jellegéhez (centralizált, illetve decentralizált) és még közvetlenebbül a kormányzati és/vagy a helyi kontroll eszközrendszeréhez. Más szóval: azt, hogy az egyes országokban mi tartozik a PSZSZ körébe, elsősorban az határozza meg, hogy az irányítás (központi vagy helyi, kormányzati vagy fenntartói) mit és mit nem és milyen eszközökkel szabályoz. A PSZSZ – ebben a vonatkozásban – a szakmai autonómia egyik megjelenési módja.

– A PSZSZ másik általános vonása, hogy választható. Választható az igennem értelmében (igénybe veszem vagy sem), és választható a „mit” és „kitől” értelmében is. A PSZSZ ebben az értelemben „kínálat”.

Ha konkrétan a PSZSZ tartalmát (tehát, hogy milyen jellegű, típusú tevékenységek képezik a szolgáltatást), intézményesülését (azaz, hogy milyen a

konkrét intézményi hálózat, milyen fajtájú, típusú intézmények szolgáltatnak), illetve finanszírozását vizsgáljuk, a legfejlettebb országok esetében, a sokféleségen a következő közös jellemzőket is felfedezhetjük.

1. A „fejlett” országokban a PSZSZ infrastruktúrájára nemcsak abszolút értelemben, ami természetes, hanem az oktatásügyi ráfordítások belső arányait illetően is több pénzt fordít a központi és a helyi költségvetés.

2. A különböző mutatókat értékelve megállapítható, hogy a fejlettebb PSZSZ-t azokban az országokban találjuk, amelyekben a központi és helyi igazgatási/fenntartói kontroll nem input jellegű szakmai eszközökkel (részletes kötelező tanterv, kötelező tankönyvek), hanem output eszközökkel (vizsga) és/vagy finanszírozás segítségével történik.

3. Közös jellemző, hogy sokféle intézmény szolgáltat: állami, önkormányzati; országos, regionális és helyi; egyházi, alapítványi; költségvetési, nonprofit és profitorientált intézmények egyaránt végeznek PSZSZ-t. Fontos szerepük van olyan intézményeknek is, pl. a könyvkiadóknak, amelyek fő profilja nem a PSZSZ.

4. Alapvető jellemző a PSZSZ többszintű finanszírozása. A többszintű finanszírozásnak nemcsak az országoktól, hanem egyes országokon belül, az intézmény típusától is függően, igen sokféle variációja él.

5. Igen fontos tanulságot hordoz az a tény, hogy az intézmények befolyásolásának legfontosabb eszköze a finanszírozás. A szűk területre korlátozódó közvetlen ellenőrzés helyett a tevékenységek anyagi támogatása, fenntartása, illetve eladhatóság jelenti az irányítást, illetve az ellenőrzést.

6. A szolgáltatások típusait illetően a következőket érdemes kiemelni:

– Az elmúlt évtizedben a PSZSZ domináns típusává az úgynevezett „in service training”, a gyakorlati munkához és az esetek igen nagy százalékában magához a munkahelyhez kapcsolódó továbbképzés vált. E területen hatalmas, képzési szintek és a hozzájuk kapcsolt licencek által tagolt és hierarchizált rendszerek jöttek létre. A favorizált képzési területek, a képzések tartalma függ az adott ország konkrét oktatáspolitikai törekvéseitől, hiszen a képzés tartalmában mindig az kerül központi helyre, amit az adott iskolapolitika és az aktuális szakmai trendek az iskola „hatékonyasága” szempontjából döntőnek és ezért finanszírozásra érdemesnek ítélnék. (Az elmúlt évek egyik „slágere” az iskolai menedzsment.) Az „in service” képzések döntő többségét az iskolai tantárgyakhoz és az extracurriculáris területekhez kapcsolódó szakmai jellegű képzések teszik ki, amelyek a tartalmi reformok idején különösen megerősödnek.

– A legutóbbi években az egyik legerőteljesebben fejlődő és egyre professzionálizáltabb PSZSZ-tevékenység az iskolai innovációk, a helyi fejlesztések területére koncentrálnak. Az „innovációk” képzéssel történő támogatására hatalmas programkínálat alakult ki.

– Jellegzetes tevékenysége a PSZSZ-nek a szakmai tanácsadás. A hazai problémák szempontjából igen fontos azt kiemelni, hogy a tanácsadási és – amennyiben létezik ilyen – a szakfelügyeleti tevékenység élesen elválik egymástól. E tevékenységeket sem intézményi, sem pedig egyéb szinten nem keverik és nem csúsztatják össze. (Ezért is „veszélyes üzem” a TOK. Olyan intézményi konstrukció, amelyben e két funkció és tevékenység sajátos elegyet alkothat.) Az ellenőrzési funkciótól megtisztított tanácsadás igen sokféle formában és módon professzionálizálódott az elmúlt időszakban. A tanácsadás tartalmi skálája igen széles. Valójában nincs is olyan terület, pedagógiai problematika, amelyre ne épült volna ki a tanácsadási hálózat.

- Valamennyi intézetben – országoktól és intézményi típusoktól szinte függetlenül – jelen vannak a tradicionális és modern, tékaszerű szolgáltatások. Ez a szolgáltatás könyvtárat, videotékát, hangtárat, számítógépes szoftvertárat, a szakmai kompetenciát megtestesítő szakemberlistákat egyaránt közvetíthet. A szolgáltatásoknak e területén is egyre inkább megjelennek az iskolák és a PSZSZ intézményeit közvetlenül is összekapcsoló hálózatok.

- Egyre több intézményben találkozunk egy sajátos klubszerű szolgáltatással. Ezek a klubok igen sokszor válnak bizonyos szakmai csoportok, szakmai önszerveződések bázisává.

- Talán természetesennek tűnik, de a teljesség kedvéért mindenképpen meg kell említeni: az intézmények tevékenységének szerves része a kiadói tevékenység, amellyel egyfelől magát az információ termelését, másfelől az információk célba jutását segítik. A kiadói tevékenységben egyre nagyobb súllyal jelennek meg a számítógépes programok.

7. A PSZSZ-tevékenységek általánosan jellemző törekvése az „együttműködés”, a „részvétél”, a „közös cselekvés” erősítése. A PSZSZ egyre inkább aktivizáló, semmint „kiszolgáló jellegű”.

Itthon: a probléma története dióhéjban

A PSZSZ – amint fentebb állítottuk – alapvetően meghatározott az irányítás jellegzetességei által, tehát a PSZSZ hazai helyzetét és feladatait vizsgálva sem tekinthetünk el néhány hazai oktatáspolitikai, illetve irányítási összefüggés visszatekintő megfogalmazásától.

Részletes történeti elemzés hiányában is megállapítható, hogy az ötvenes évekre az oktatásügyben is jellemző politikai-adminisztratív fejlesztési és irányítási folyamatok keretei között fel sem merülhetett a PSZSZ kérdése. A hatvanas évek második felében meginduló folyamatok eredményeként a hetvenes évek közepévégre a politikai-adminisztratív fejlesztési stratégiát, ha nem is felváltja, de háttérbe szorítja az úgynevezett K+F stratégia. A K+F stratégia technokrata logikájának (kikutatjuk-kipróbáljuk-bevezetjük-ellenőrizzük-módosítjuk) térhódítása szoros összefüggésben volt a hatékonyságnak az általában is felerősödő igényével. A stratégiának az oktatásügy területére történő beszívárgását nagymértékben elősegítette az országos kutatási, illetve kutatási-fejlesztési programoknak az oktatás területére való kiterjesztése. (Az 1978-as tantervi reform előkészítésében már – nemcsak a retorika szintjén – meg is jelentek e fejlesztési stratégia elemei.) A K+F stratégia jól megfér a nagy, központilag vezényelt reformok ideájával. E reformokban – amint a K+F stratégiában – a PSZSZ-nek nincs vagy csak igen korlátozott szerepe van. A szakmai szerep a kutatók és a központilag engedélyezett nagy fejlesztési programok és iskolakísérletek.

A nyolcvanas évek elejére a magyar oktatásügyben is lejárt a nagy, az átfogó, a mindent megmozgató reformok ideje. A nagyreform okozta nehézségek, csalódások, a feltételek és lehetőségek feltérképezése a folyamatos fejlesztés elképzelését erősítette. E fejlesztési stratégiát az oktatásügyben az 1985. évi oktatási törvény legitimizálta. A törvény a fejlesztés súlypontját az iskolára helyezte, és a nyomában létrejött Köznevelés-fejlesztési Alappal együtt a magyar köznevelés történetében először legitimizálta az iskolák fejlesztési kompetenciáját és a PSZSZ-t. A törvény a tartalmi irányítás részleges és ellentmondásos átalakításával – megszüntette a szakfelügyeletet, de érvényes maradt a 78-as tanterv – és a szakfelü-

gyeletet felváltó szaktanácsadói rendszer jogi megteremtésével megteremtette a lehetőségét annak, hogy mind az Országos Pedagógiai Intézet, mind a megyei pedagógiai intézetek a pedagógiai szolgáltatások bázisává váljanak. A K+F stratégiából kinövő, a rendszerben lefelé áramló, központi bevezetést igénylő innovációk mellett a nyolcvanas évek végére egyre nagyobb szerepet kaptak a helyi, az iskolára alapozott, „alulról induló”, úgynevezett organikus típusú innovációk. Ez utóbbiak újabb kihívást jelentettek az országos és a megyei pedagógiai intézetek számára, és felerősítették azok tevékenységének szolgáltató jellegét.

Az oktatási törvény 1990. évi módosítása jogilag megteremtette az oktatásügy fenntartói, tartalmi, világnézeti pluralizálódásának jogi kereteit. E keretek között újabb lendületet kapott a PSZSZ „terjeszkedése” és diverzifikálódása. Az önkormányzati törvényt követően és az állami önkormányzati intézmények mellett megjelentek az alapítványi és egyéb bázisú nonprofit jellegű szolgáltató intézmények és a vállalkozások is. Maguk a költségvetési finanszírozású intézmények is egyre több területen, tevékenységi körben kezdték felszámolni a szolgáltatások térítésmentességét. Ez utóbbit, részben az intézmények állami, önkormányzati finanszírozása folyamatos redukációjának kényszere, részben pedig tudatos felismerések motiválták: a PSZSZ csak akkor lehet hatékony, ha a két fél közötti partnerséget mintegy előíró szerződések alapján folyik.

Az átalakuló és az átalakulást kereső iskolák szolgáltatás iránti igénye óriásira nőtt. Ugyanakkor az iskolarendszer növekvő differenciáltsága és komplexitása újabb kihívásokat fogalmazott a PSZSZ számára. E kihívások jelentőségét csak fokozta az a tény, hogy a rendszerben zajló átalakulási folyamatok kikerültek a tudományos-szakmai ellenőrzés alól, az „igaz-hamis” értékítéleteket felváltotta a (nekünk) „jobb-rosszabb”, használati, kliensi legitimizáció. Ebben a helyzetben valójában nem volt nehéz felismerni és belátni, hogy amennyiben e folyamatokat nem kíséri a PSZSZ központi és önkormányzati rendszerének határozott fejlesztése, a változások szakmailag „kifulladás”, illetve a szakmai szolgáltatások hiányában minőségi erózió következnek be a rendszerben.

Részletes – itt megoldhatatlan – elemzést igényelne annak feltárása, hogy milyen okok játszottak szerepet abban, hogy – a felismerések ellenére – a politikai rendszerváltást követően egyfelől megindult a megyei pedagógiai intézetek – néhány esetben egészen durva és erőszakos – leépítése, másfelől, hogy a kormányzati stratégia a PSZSZ helyett, TOK-rendszer kiépítésével a közvetlen, adminisztratív jellegű szakmai kontroll felerősítése irányába lépett. (Kétségtelen azonban, hogy e lépésekkel jelentős szakmai károk érték nemcsak a PSZSZ rendszerét, hanem az egész magyar közoktatásügyet.)

Az elfogadott oktatási törvénynek a PSZSZ-re vonatkozó 36. §-a már önmagában is a PSZSZ leértékeléséről tanúskodik. E paragrafus a PSZSZ-t mint „megismertetést és terjesztést” (!) végző tanácsadást, mint „pedagógiai tájékoztatást” és mint az „önképzés szervezett segítségét” határozza meg. Ez a definíció nemcsak leszűkíti, hanem el is szegényíti, szinte kilüszköl a PSZSZ-t, amikor szinte kizárólag információt közvetítő tevékenységgé egyszerűsíti. E felfogás mind oktatáspolitikai, mind szakmai szempontból elfogadhatatlan. A jelenlegi kormányzati oktatáspolitikai számára, hacsak nem kíván visszatérni a tartalmi irányítási teljes centralizációjához, nincs más lehetőség, minthogy ártértékkelje és korrigálja az előző kormányzatnak a PSZSZ szerepére vonatkozó oktatáspolitikai és törvénykezési álláspontját.

A fejlett országokra jellemző PSZSZ-tevékenységek elemzése azt mutatja, hogy a minden vonatkozásban pluralizálódó és diverzifikáló oktatási rend-

szerekben az államok feladata – ahogy ezt az írás élére mottóként kiemelt javaslat is fogalmazza – nem lehet más, mint hogy „közös követelményeket állítsanak és biztosítsák a szükséges útmutatást és támogatást az iskolák számára, hogy meg tudjanak felelni a követelményeknek”. Azaz: legyen „alaptanterv” vagy/és vizsgarendszer, és gondoskodjanak a szükséges szakmai szolgáltatásokról. S az államnak azt is be kell látnia, hogy a szakmai szolgáltatások nem kontrollálhatók ugyanúgy, ahogy ezt a központi irányítás a saját maga által birtokolt eszközöket illetően teszi. A PSZSZ csak közvetett úton ellenőrizhető és befolyásolható. S ehhez azt is hozzá kell tenni, hogy a közvetett kontroll legfontosabb eszköze a finanszírozás. A „központ” akkor és csak akkor tudja érdemben befolyásolni a szolgáltatásokat, ha valóban „nagy befektetőként” van jelen ebben a szférában.

A PSZSZ, a NAT, az iskolai program és a vizsgarendszer.

A PSZSZ területén várható stratégiai feladatok meghatározásához két előfeltevésekből célszerű kiindulni: egyfelől, hogy az elkövetkező időszakban érvénybe lép a NAT, illetve a vizsgarendszer; másfelől, hogy elfogadottá válnak a törvény módosítási javaslataiban szereplő, a két eszköz érvénybe lépésére, illetve kötelező alkalmazására vonatkozó szabályok. E két előfeltevésekből következően azt is feltételezzük, hogy a tantervi irányítás kétszintű lesz – NAT és helyi tantervek –, azaz nem lesznek központilag szabályozó kerettantervek; továbbá, hogy az iskolák a törvényben meghatározott „pedagógiai programok” készítésére, a fenntartók pedig ezek elbírálására lesznek kötelezve. Ha e feltételezéseket elfogadjuk, máris megfogalmazható néhány általános következtetés:

- mivel mindkét irányítási eszköz(rendszer) „bevezetése” és működtetése szolgáltatásigényes, az elkövetkező évekre a PSZSZ szükségzerű és jelentős felfutása prognosztizálható;

- az érvényesség és a kötelező alkalmazások tervezett ütemezése alapján viszonylag jól elkülöníthető két – egymástól a szolgáltatások ránti igényeket tekintve is különböző – feladatsor: az implementációs és a működtetési feladatokhoz kapcsolódó szolgáltatások;

- a két eszközrendszer (tudniillik a NAT és a vizsgarendszer) implementációja tartalmi értelemben is eltérő szolgáltatásokat igényel, és feltehetően eltérő – bár egymást bizonyos mértékig átfedő – célcsoportok fogják igénybe venni;

- a NAT és a vizsgarendszer alkalmazásához szükséges kompetenciák „megtermelése” mellett a PSZSZ-nek szerepet kell vállalnia az iskolai „pedagógiai programok” készítéséhez, illetve elbírálásához szükséges kompetenciák kialakításában is;

- mivel a fent: irányítási eszközök alkalmazása lényegében teljesen új helyzetet jelent a magyar közoktatásban, és ugyanakkor a magyar közoktatás egész rendszere is átalakulóban van, a PSZSZ-nek egyfelől túl kell lépnie a hagyományos célcsoportján (pedagógusok) és a szolgáltatásokat ki kell (lehet) terjesztenie a fenntartókra, a szülőkre és bizonyos diákrétegekre is; másfelől a hagyományos célcsoportokhoz is sokkal differenciáltabban kell közelítenie;

- abból következően, hogy a NAT alkalmazása, a helyi tantervek készítése, avagy kiválasztása és az iskolai programok kialakítása az egyes és minden egyes iskola számára sajátos és saját feladatot jelent, a PSZSZ-nek – a szükséges kompetenciák (tantervkészítés, programfejlesztés, értékelés stb.) fejlesztésére irá-

nyuló képzés mellett – az egyes iskolák helyi fejlesztésében is jelentős szakmai, szakértői feladatai lesznek;

– a szolgáltatások iránti kereslet az első években főképpen mint információs és mint képzési igény fog megjelenni.

A központi (országos) és regionális (megyei) PSZSZ

Az eddigi következtetések formájában megfogalmazott feladatok megoldásában természetesen eltérő felelősséget viselnek és más-más lehetőséggel rendelkeznek a központi költségvetésből (vagy: elsősorban a költségvetésből) finanszírozott központi (országos), az önkormányzati fenntartású regionális (megyei) és a különböző finanszírozási és szervezeti bázissal rendelkező nonprofit típusú intézmények, illetve profitérdekeltségű vállalkozások.

Bár úgy vélem, hogy a regionális (megyei) PSZSZ feladatait sok tekintetben ugyanazok a tényezők determinálják, illetve indukálják, az alábbiakban csak a központi (országos) PSZSZ feladatainak rövid összefoglalására vállalkozhatom, mivel a regionális (megyei) PSZSZ „vállalásait” sok olyan – a konkrét helyzettől függő és ezért csak konkrétan meghatározható – feltétel is alakítja, amelyek bemutatása messze meghaladná a jelen írás kereteit.

A központi (országos) PSZSZ feladatai igen szorosan kötődnek azokhoz a kötelezettségekhez, amelyeket a törvény a minisztériumra, illetve a miniszterterre ruház. E kötelezettségekből eredően a központi (országos) PSZSZ *legfontosabb megoldandó feladatai* a következők:

1. Az iskolák működéséhez, a helyi tantervek kialakításához szolgáltatás-ként *biztosítania kell a szakmailag minősített tantervek megfelelő szintű és hozzáférhető kínálatát.*

A megfelelő kínálat szükségessé teszi, hogy a PSZSZ

– kezdeményezze és szervezze a tudományos-szakmai műhelyek, az egyes szakemberek részvételét a tantervek kifejlesztésében;

– ennek eredményeként az elkövetkező években teremtsen meg az egyes műveltségi területek és részterületek, valamint a teljes iskolai tantervek egy olyan NAT-konform, de sok – elvileg: valamennyi szakmai felfogást, törekvést megtestesítő – variációt tartalmazó tárházat, amely valóságos választási lehetőséget jelent az eltérő szociokulturális, szakmai, pedagógiai helyzetben működő és eltérő konkrét pedagógiai programot felvállaló iskolák, pedagógusok számára;

– szakmai bázist biztosítson és szakértői, szaktanácsadó tevékenységével segítse az egyes iskolákban folyó program- és tantervfejlesztési tevékenységet;

– biztosítsa a tantervek, programok független szakmai bírálatát.

A hozzáférhetőség feltételezi egy kiegészítő, kísérő szolgáltatásokra is képes – az iskolák számára közvetlenül, de – a legszélsőségesebb esetben is – legalább a megyei pedagógiai intézeteken keresztül közvetve elérhető, *Pöcze Gábor* kifejezésével élve, „felhasználóbarát” *tantervi adatbank* kialakítását és működtetését.

2. *A vizsgarendszer bevezetése és működtetése feltételezi*, hogy a központi (országos) PSZSZ a vizsgarendszerek megkonstruálását (a követelmények kimunkálását, a működési rendszer megtervezését és szabályozását) követően, illetve részben ezzel párhuzamosan

– országos feladatbank kialakításával és szolgáltatásaival segíti a vizsgarendszer működését;

– részt vállal a vizsgarendszer által feltételezett szakmai kompetenciák, hozzáértés megteremtésében, fejlesztésében, folyamatos „gondozásában”;

– szakmai szempontból működteti és karbantartja a vizsgarendszert.

3. Külön szolgáltatási feladatként fogalmazható meg a törvény által előírt iskolai „pedagógiai programok” készítéséhez, illetve elfogadásához nyújtandó szakmai szolgáltatások köre. A feladat itt is kettős: egyfelől meg kell „termelni” a pedagógiai programok „mintáit”, a kialakításukhoz szükséges módszer- és eszközrendszert; másfelől a készítéséhez és elfogadásához szükséges szakmai kompetenciák kialakítását szolgáló képzési kínálatot kell biztosítani.

4. Jelentős feladatai lesznek a PSZSZ-nek a NAT-hoz és a vizsgarendszerhez való szakmai-irányítási, szakmai pszichológiai adaptálódás folyamatainak menedzselésében is. A NAT és a vizsgarendszer sok vonatkozásban paradigmaticus változást jelent a magyar közoktatásügyben. Ahhoz, hogy e változások természetes módon beépüljenek a rendszer mindennapjaiba, még hosszú időn keresztül, újra és újra elemezni, értelmezni és magyarázni kell magunknak, a gyakorló pedagógusoknak, a közoktatás működésében érdekelt fenntartóknak, a „klienseknek” – bizonyos értelemben az egész társadalomnak. E feladat igen komoly „ismeretterjesztő”, információs és kiadói felelősséget jelent a PSZSZ számára.

5. A központi (országos) PSZSZ-nek ki kell alakítania a NAT alkalmazásához szükséges kompetenciák fejlesztését szolgáló „in service” képzésekhez szükséges programok megfelelő kínálatát és egy olyan rendszerét, amely – minimális célkitűzésként – képes megoldani a szaktanácsadók, a „fejlesztők fejlesztőinek” felkészítését.

6. Ugyancsak sajátos feladatként jelentkezik a központi (országos) PSZSZ számára, hogy a felsorolt szolgáltatásokat az oktatási rendszer speciális területein – elsősorban a gyógypedagógia és a nemzetiségi és etnikai kisebbségek oktatása vonatkozásában – is biztosítsa.

7. A központi (országos) PSZSZ feladatainak ugyancsak fontos területét képezi a központi és a helyi irányítás döntéseinek megalapozását szolgáló „döntéshozó” szolgáltatások. Ennek keretében

– folyamatosan vizsgálja a közoktatás állapotát és változásait;

– elemzéseket készít az oktatásügyi döntéshozatali rendszerről, a tanügyigazgatási folyamatokban lezajló változásokról;

– vizsgálja, értékeli a közoktatási rendszer és egyes elemei hatékonyságát.

A PSZSZ finanszírozása

A PSZSZ fenntartásában legkedvezőbb megoldást egy olyan kettős finanszírozási rendszer jelenthetné, amely az intézmények alapműködéséhez szükséges központi költségvetési, illetve önkormányzati ellátás mellett a PSZSZ-t a nevelési-oktatási intézményeken keresztül finanszírozná. E megoldást azonban – tiszta formájában – ma aligha lehet megvalósítani.

Az elkövetkezendő években csak az elképzelhető, hogy az iskolákon keresztül történő finanszírozást csak részlegesen, illetve közvetetten valósítjuk meg. Azaz: egyfelől bizonyos szolgáltatásokhoz az intézmények térítés ellenében, tehát saját költségvetésük, illetve a fenntartó terhére (de általában nem piaci, hanem „szponzorált” áron); másfelől a szolgáltatások feltételeit alapokon, alapítványokon keresztül, pályázatok útján teremtik meg. Ezt a lehetőséget is hordozza az MKM

által létrehozott közoktatás-fejlesztési célú közalapítvány és a Soros-alapítvány hasonló célokkal meghirdetett programja.

E helyzetben alapvető jelentőségű annak tisztázása, hogy a központi (országos) PSZSZ-nek a NAT-hoz és a vizsgarendszerhez kapcsolódó szolgáltatásai közül melyek lesznek a nevelési-oktatási intézmények, illetve más felhasználók (például a megyei PSZSZ) számára ingyenesek, illetve mely szolgáltatások és milyen módon válhatnak térítéskötelessé, illetve eladható áruvá. Hasonlóképpen, de a konkrét helyi megállapodásoktól is függően, kell tisztázni ugyanezen kérdéseket a regionális (megyei) PSZSZ vonatkozásában is.

A PSZSZ finanszírozását csak érintve is, szükségszerűen vetődik fel a PSZSZ „piacosításának” kérdése. A profitorientáltságú piaci viszonyok megteremtése – különösen az iskolába beáramló eszközök, az infrastruktúra (tananyagok, a legszélesebb értelemben vett taneszközök, technikai eszközök, gazdasági szolgáltatások) esetében – természetesen a közoktatásügy területén is elkerülhetetlen. A piaci viszonyok kialakítása azonban – ezt mutatják a nemzetközi tapasztalatok – az oktatásügy esetében elsősorban a *jövedelemérdekeltségű, de nonprofit típusú és állandilag szabályozott keresleti-kínálati piac feltételeinek megteremtését* jelenti. E piacot – ezt is igazolják a tapasztalatok – nemcsak a szabályozás segítségével, hanem a forrásokon keresztül is ellenőrzés alatt képes tartani a közoktatásban igen lényeges közérdek. Ehhez azonban két alapfeltételnek kell teljesülnie.

Az egyik feltétel, hogy az oktatásügyben megteremtődjön – mégpedig a „vásárlóknál”, azaz: az iskoláknál és az iskolafenntartóknál – a fizetőképes kereslet. A másik feltétel: meg kell alkotni azokat a szabályozási eszközöket – s ezek között kiemelkedő jelentőségű a nonprofit szférát szabályozó törvény és az ezzel adekvát adózási szabályok –, amelyek egyfelől lehetővé teszik a nonprofit típusú PSZSZ biztonságos működését, másfelől a nem költségvetési források érdekeltségét abban, hogy megjelenjenek ezen a területen.

E feltételek ma még csak részlegesen és igen ellentmondásosan vannak jelen, és éppen ezért a nonprofit PSZSZ-re is csak mint kiegészítő megoldásra számíthatunk a rendszer működtetésében.

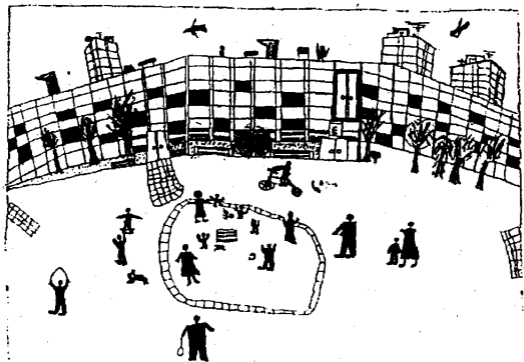
Befejezésül: „intelem” a szolgáltatókhoz

A NAT és a vizsgarendszer, funkciójából következően, bár *nem uniformizáló, de egységesítő* jellegű elemei a közoktatás modernizálásának. Régi és sokat hangoztatott szakmai meggyőződése, hogy a „kliensek” által elfogadott, és a tanulók személyes fejlődését (beleértve szakmai karrierjüket is) hatékonyan biztosító „jó” iskola megvalósításához nincs szükség semmiféle központi tantervre, tehát még NAT-ra sem. A fenti fejtegetések mégis a PSZSZ-nek a NAT-tal és a vizsgarendszerrel kapcsolatos stratégiai feladataira helyezik a hangsúlyt, mert – reményeim szerint egyre csökkenő mértékben – az oktatásügy *mint rendszer* működéséhez ezek az eszközök elengedhetetlenek, és mert jelentős szakmai változásokat indukálnak a jelenlegi rendszerben. Az ebből fakadó feladatok tehát a PSZSZ számára is megkerülhetetlenek. Ezt kiemelve is szeretném hangsúlyozni, hogy az egységesítő elemek működtetésének, szakmailag kompetens használatának is csak akkor van értelme, ha az nem gátolja, hanem éppenséggel serkenti az egyes iskolák nagyobb szakmai önállóságát, és az egyes iskolákban az innovációs potenciál növelésével jár együtt. A NAT és a vizsgarendszer „modern”, mert az egyetlen ételt kínáló „üzemi étkezde” jellegű iskolarendszerből, afféle – bizonyos minőségét,

meghatározott színvonalat biztosító – „franchise” jellegű étteremhálózat kialakítására ad lehetőséget. Aligha vitatható e lépések oktatáspolitikai jelentősége. Azt sem vitatnám, hogy a „franchise típusú” iskola működhet jól és szolgálhatja hatékonyan a „klienseket”. Az iskola esetében azonban a rendszerben fentről lefelé áramló – az egységességet célzó – változtatások nem helyettesíthetik a helyi, az iskolára alapozott, „alulról induló” innovációkat. Azokat az újításokat, amelyek feladata nem az általánosan alkalmazható megoldások megtalálása, nem is valamiféle általános modell kimunkálása, hanem „csak” az adott iskola sajátos létmódjának a megalkotása és maga az önfejlesztés mint cél.

A „franchise” létrehozása fontos, de az iskolai innovációk hozzák létre azokat a luxuséttermeket, kiskocsmákat, házi kifőzdéket, ahol jól érezzük magunkat, és ahol a NAT és vizsgarendszer által „standardizált” ételek is sajátos ízeket kaphatnak. A PSZSZ akkor felelhet meg funkciójának, ha a fentiekben kiemelt feladatok mellett sem téveszti szem elől: hogy a működés, a létmód mikéntjének kialakításában a döntő szó sohasem a központi elvárásokat közvetítő fejlesztőé, hanem a „fogyasztóé”. Azé a „fogyasztóé”, aki nem egyszerűen szolgáltatásokat, hanem a neki megfelelő szolgáltatásokat keresi. S ez még akkor is igaz, ha – egyelőre – nem vagy nem elégséges mértékben rendelkezik e szolgáltatásokhoz szükséges fizetőképes kereslettel.

Kürtösi Pál, 6. oszt.